

A historical map of Arad, Romania, showing the city's layout, fortifications, and the Tisza River. The map is rendered in a sepia tone with various labels and architectural details. The title text is overlaid on the map.

Complexul Muzeal Arad

ZIRIDAVA

STUDIA HISTORICA

XXVI

2021

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVI

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVI

Editura MEGA | Cluj-Napoca | 2021

**Proiect editorial coordonat de Complexul Muzeal Arad
și susținut financiar de Consiliul Județean Arad**

Consiliul de redacție:

Redactori: SORIN OVIDIU BULBOACĂ, FELICIA ANETA OARCEA

Secretari de redacție: IOAN PAUL COLTA, ANIKÓ WITMAN, ADRIANA PANTAZI

Consiliul științific:

JOSEF WOLF, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni, Tübingen, Germania; OVIDIU PECICAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; MIRCEA MĂRAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia; ANDREEA EMBER, Centre des Monuments Nationaux, France; EUSEBIU NARAI, Universitatea de Vest Timișoara; ANDREI FLORIN SORA, Universitatea din București, Societatea de Științe Istorice din România; LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București; CORNELIU PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad; ANDREI ANDÓ, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; MARIUS IOAN GREC, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad; DORU SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad; DUMITRU TOMONI, Societatea de Științe Istorice din România.

*In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange,
sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.*

ZIRIDAVA. STUDIA HISTORICA

Any correspondence will be sent to the editor:

MUSEUM ARAD

Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO

e-mail: office@museumarad.ro

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Persoane de contact:

Dr. Sorin Ovidiu Bulboacă: sorin_bulboaca@yahoo.com

Dr. Felicia Aneta Oarcea: felly_oarcea@yahoo.com

Dr. Ioan Paul Colta: colta86@gmail.com

ISSN 1224-7316

Copertă: CĂLIN MAN

Tehnoredactare: IOAN DOREL RADU

Editura Mega | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

- 9 **Cuvânt înainte**
- 11 **SORIN OVIDIU BULBOACĂ**
O familie nobiliară românească din comitatul Zarandului – Moga de Hălmagiu (sec. XV–XVI)
A Romanian noble family from the Zarand County – Moga from Hălmagiu (15th–16th centuries)
- 23 **ELENA RODICA COLTA**
Franciscanii și cultura occidentală în vestul României. Biblioteci în mișcare
The Franciscans and occidental culture in western Romania. Libraries on the move
- 43 **AUGUSTIN MUREȘAN**
Stema familiei Huniade pe unele arbalete din secolul al XV-lea. Noi date
The Coat of arms of Huniade family on some crossbows from the 15th century. New data
- 57 **ANDREEA EMBER**
Un chateau d'architecture classique – Le Chateau de la Maisons sur Seine
A classic architecture castle – Castle of Maisons sur Seine
- 83 **OVIDIU PECICAN**
Letopisețul Cantacuzinesc și Cronica lui Matei Basarab
The Cantacuzino's Family Chronicle and The Chronicle of Matei Basarab
- 97 **VASILE MĂRCULEȚ, IOAN MĂRCULEȚ**
Organizarea administrativ-revoluționară românească a scaunelor Mediaș și Sighișoara în 1848-1849
The Romanian administrative-revolutionary organization of the Mediaș and Sighișoara chairs in 1848–1849

- 117 **DANIELA DETEȘAN**
Testamente feminine din districtul Năsăud
Female testaments from Năsăud district
- 137 **ANDREI ANDÓ**
Presa imigrației româno-maghiare în America
Romanian-Hungarian immigration press in America
- 155 **MIHAI-OCTAVIAN GROZA**
O viață închinată învățământului românesc transilvănean. Contribuții privind biografia profesorului Tit Liviu Blaga (1881–1916)
A life dedicated to the Transylvanian Romanian education. Contributions regarding the biography of professor Tit Liviu Blaga (1881–1916)
- 165 **FELICIA ANETA OARCEA**
Elite intelectuale ale generației Marii Uniri. Episoade din istoria familiilor Robu și Coțioi
Intellectual elites of the Great Union generation. Scenes from the history of Robu and Coțioi families
- 179 **MELINDA MITU**
Obiecte propagandistice din timpul Marelui Război în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei
Propagandistic objects from the Great War held in the collections of the National History Museum of Transylvania
- 189 **MIRCEA MĂRAN**
Românii din Iasenova
The Romanians from Iasenova
- 197 **MARIN POP**
Participarea organizației Partidului Național Român din județul Arad la alegerile parlamentare din noiembrie 1919 și iunie 1920
Participation of the organization of Romanian National Party from Arad county in the parliamentary elections of November 1919 and June 1920
- 225 **EUSEBIU NARAI**
Participarea Ripensiei la competițiile fotbalistice interne (1928–1931)
Participation of the Ripensia team in the internal football competitions (1928–1931)
- 257 **IONELA SIMONA MIRCEA**
Direcții de acțiune ale Camerei de Comerț și Industrie Alba în perioada 1928–1934, reflectate în rapoartele de activitate din 1933–1934
Direction of action of the Alba Chamber of Commerce and Industry during 1928–1934, reflected in activity reports from 1933–1934

- 275 **MIRCEA BARON**
Prizonieri de război sovietici utilizați în activitatea productivă din
Valea Jiului
Soviet prisoners of war used in production in the Jiu Valley
- 297 **LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS**
O sută de ani de la instituirea stemei Regatului României (1921–2021)
*One hundred yers since the establishment of the establishment of the coat of
arms of the Kingdom of Romania (1921–2021)*
- 309 **IOAN PAUL COLTA**
Recenzie – Japonisme in the Austro-Hungarian Monarchy

Prizonieri de război sovietici utilizați în activitatea productivă din Valea Jiului

Soviet prisoners of war used in production in the Jiu Valley

MIRCEA BARON*

Abstract: The subject in question refers to the use, between August 1942-August 1944, in the workforce of Jiu Valley mining, of Soviet prisoners of war, which were either in Romanian or German captivity. The use of Soviet prisoners in the workforce was considered a necessary means of diminishing the workforce drought, a permanent reality, now accentuated, as the Romanian State authorities demanded a constant increase in coal production, necessary for maintaining the functioning of rail transport and, implicitly, the needs of the Romanian Army involved in the anti-Soviet war. The maximum that we know of of Soviet prisoners quartered in the Vulcan nr. 9 Prison Camp, specially built for this purpose, and in the subcamps of Petroșani, Petrila, Aninoasa, Lupeni, Lonea/Jieț, would be, on the 3rd of May 1943, of 2.251 people.

Keywords: Jiu Valley, coal mining, mining companies, World War II, Soviet prisoners.

Tema pusă în discuție se referă la folosirea, între august 1942–august 1944, ca forță de muncă în activitatea productivă din mineritul Văii Jiului, a prizonierilor de război sovietici, care s-au aflat fie în prizonierat românesc, fie în prizonierat german.

Folosirea prizonierilor sovietici ca forță de muncă în minerit a fost considerată o modalitate necesară pentru a suplini, într-o oarecare măsură, penuria de forță de muncă, o realitate prezentă permanent, dar accentuată acum în condițiile în care autoritățile Statului român cereau o creștere

* Prof. univ. dr., Universitatea din Petroșani, baron_mircea@yahoo.com.

constantă a producției de cărbune, acesta fiind necesar la asigurarea funcționării transportului pe calea ferată și, implicit, a nevoilor Armatei române implicată în războiul antisovietic.

Studiul s-a bazat, în principal, pe cercetarea fondului arhivistic: *Societatea „Petroșani”. Direcțiunea Minelor. Lagărul de prizonieri Valea Jiului (1942–1944)*, aflat în custodia Serviciului Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, și din care am extras elementele care ne-au ajutat să creionăm modul cum au ajuns prizonierii sovietici în Valea Jiului, crearea Lagărului de prizonieri nr. 9 Vulcan și a sublagărelor de la unitățile miniere, condițiile din lagăr, prezența prizonierilor și aportul lor în activitatea direct productivă din Minele Lupeni, Petrila, Aninoasa și Atelierele Centrale Petroșani ale Societății „Petroșani”, Mina III Jieț a Societății „Lonea”. De asemenea, studiul este realizat în cadrul cercetărilor pe care le-am întreprins privitoare la istoria social-economică a Văii Jiului până la sfârșitul anilor '40 ai secolului XX.

Utilizarea prizonierilor de război sovietici la minele din Valea Jiului ale Societăților miniere „Petroșani” și „Lonea” a început la mijlocul lunii august 1942 și s-a încheiat, practic, imediat după 23 august 1944.

Tabelul 1. Tabloul prizonierilor necesari exploatărilor din Valea Jiului

<i>Exploatarea</i>	<i>Fierari mecanici</i>	<i>Lăcătuși</i>	<i>Strungari</i>	<i>Frezori șlefuitori</i>	<i>Electricieni</i>	<i>Lemnari</i>	<i>Zidari</i>	<i>Necalificați</i>	<i>Total</i>
<i>Societatea „Petroșani”</i>									
A.C.P.	10	15	6	10	6	3	-	10	60
Mina Petrila	25	5	-	-	5	10	5	150	200
Preparația Petrila	10	15	-	-	5	2	3	215	250
Aprov. III Petrila	-	-	-	-	-	2	-	48	50
Mina Aninoasa	10	5	-	-	5	5	5	60	90
Mina Lupeni	10	10	-	-	5	5	5	140	175
Preparația Lupeni	-	-	-	-	6	3	6	55	70
Aprov. III Lupeni	-	-	-	-	-	-	-	55	55
Construcții și Colonia Lupeni	3	5	-	-	2	5	5	30	50
	<i>Societatea „Lonea”</i>								
	-	10	-	-	-	-	-	90	100
<i>Total</i>	68	56	6	10	34	35	29	853	1.100

Prizonierii sovietici care au lucrat în Valea Jiului au fost aduși din lagăre constituite pe teritoriul României, dar și din lagăre aflate pe teritoriul Germaniei.

Din „Tabloul prizonierilor necesari exploatărilor din Valea Jiului”¹, întocmit la 23 iulie 1942, probabil la cererea Secției de Prizonieri de Război din Marele Stat Major, rezulta un necesar de 1.100 oameni la Societățile „Petroșani” și „Lonea”, în marea majoritate necalificați.

Posibil ca de la aceste cifre să se fi pornit în stabilirea listei prizonierilor de război sovietici care vor fi aduși pentru a lucra în Valea Jiului.

Venirea acestor prizonieri va mări substanțial efectivul societăților miniere și, cu ajutorul lor, se va asigura o producție de cărbune constantă. Statistica arată că primele efective – 457 oameni – sunt folosite în a doua decadă a lunii august 1942. Numărul prizonierilor crește constant, ajungând la 1.666 persoane în noiembrie 1942, odată cu venirea prizonierilor trimiși din Germania, astfel că aceștia reprezentau acum 15,16% din forța de muncă utilizată de către Societatea „Petroșani”².

Despre venirea primelor grupuri de prizonieri ne vorbește un raport al Direcțiunii Minelor Petroșani către Direcțiunea Generală a Societății „Petroșani” din 24 august 1942. Se arată că, în 8 august 1942, au sosit la Petroșani 33 prizonieri de la Lagărul de Prizonieri Vaslui, însoțiți de trei soldați gardă, care au fost cazați la Petroșani și repartizați pentru muncă la Atelierele Centrale Petroșani.

În 10 august 1942 au sosit 448 prizonieri de la Lagărul „Independența”, jud. Covurlui, însoțiți de un plutonier, 16 gradați și 24 soldați gardă. La sosirea în Petroșani, un prizonier era mort, un altul a murit după câteva ore, iar nouă prizonieri erau bolnavi de dizenterie, probabil din cauza alimentelor alterate pe care le-au primit la plecarea din lagăr. Din cei 446 prizonieri în viață: 90 prizonieri au fost repartizați la Aninoasa; 250 prizonieri la Lupeni; 27 prizonieri la Atelierele Centrale Petroșani; 79 prizonieri la Petrila, între care patru grav bolnavi. Sosirea acestui al doilea transport a fost mai repede decât se estima, ceea ce a făcut ca sublagărele de la Lupeni și Petrila să fie neterminate și, de aici, apariția unor dificultăți serioase privind cazarea, alimentarea și paza prizonierilor în aceste localități.

În 15 august 1942 au sosit 50 de prizonieri de la Lagărul Dornești, jud. Rădăuți, însoțiți de un caporal și patru soldați gardă, care au fost repartizați la Societatea „Lonea”. De la același lagăr, în 18 august 1942, au sosit 150 de prizonieri, însoțiți de doi sergenți și 11 soldați gardă; din aceștia 100 au fost repartizați la Petrila, iar 50 la Societatea „Lonea”.

¹ Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (în continuare, SJANHD), *Fond Societatea „Petroșani”. Direcțiunea Minelor (în continuare, D.M.). Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 17/1942, f. 67; dos. 22/1942, f. 188.

² *Ibidem*, dos. 15/1942, f. 148.

Tabel nr. 2. Tablou numeric despre prizonierii de război primiți pentru lucru la exploatarea din Valea Jiului ale Societății „Petroșani”, 9 octombrie 1942³

Lagărul de origine	Numărul prizonierilor				Nr. ostași pază	Numărul prizonierilor pe sublagăre									
	Primiți	Morți	Dezertați	Rămăși		Lonea		Petrița		Petroșani		Arinoasa		Lupeni	
						Prizonieri	Gardă	Prizonieri	Gardă	Prizonieri	Gardă	Prizonieri	Gardă	Prizonieri	Gardă
Nr. 2 Vlădeni	23	-	-	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-
Nr. 3 Independența	446	6	2	438	1 plutonier 40 trupă	-	-	75	6	26	1+5	90	8	247	21
Nr. 4 Vaslui	108	-	-	108	12 trupă	-	-	75	9	33	3	-	-	-	-
Nr. 6 Dornești	265	-	4	261	1 plutonier 24 trupă	118	1+12	96	12	17	-	-	-	30	-
Nr. 7 Budești	130	2	-	128	16 trupă	40	5	88	11	-	-	-	-	-	-
Nr. 9 Crăciunești	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Total	973	8	6	959	2 plutonieri 92 trupă	158	1+17	334	38	76	1+8	91	8	300	21
Ostași dați de Batalionul din localitate pt. pază						-	-	-	11	-	-	-	2	-	9

Prizonierii aveau o stare de sănătate bună, dar au fost descoperiți unii care aveau păduchi, ceea ce ar fi putut duce la o epidemie de tifos exantematic. S-a împrumutat etuva Primăriei Petroșani pentru a face deparazitarea, iar la fiecare sublagăr s-a prevăzut construirea de băi cu dușuri și cuptoare de deparazitare.

După două zile de refacere, prizonierii au fost puși la muncă, dovedindu-se ascultători și disciplinați, dar cerând să fie alimentați suficient, să li se dea îmbrăcăminte și să fie tratați omenește. Dintre prizonierii din Rusia europeană s-au găsit mulți meseriași, chiar un student la Politehnică, care a fost pus șef de echipă peste prizonierii repartizați la Atelierele Centrale Petroșani, iar cei

³ *Ibidem*, dos. 17/1942, f. 44.

din Rusia asiatică: gruzini, uzbeki etc. erau în majoritate țărani care puteau fi folosiți ca ziuși.

Se constata necesitatea de a-i îmbrăca și încălța corespunzător pe majoritatea dintre prizonieri, fie din ceea ce ar fi avut obligația lagărele de unde veneau, fie prin aportul Societății „Petroșani”, având în vedere faptul că vor fi folosiți la muncă, inclusiv în mină. De asemenea, s-a decis ca pe timpul iernii fiecare prizonier să primească câte o pătură, pentru ca aceștia să nu răcească și, astfel, să nu fie apți de muncă⁴.

Cei 100 de prizonieri repartizați la Societatea „Lonea” în 15 și 21 august 1942, au fost cazați în lagărul amenajat la Jiet; aceștia erau: fierari – 3; lemnari – 4; strungari – 3; lăcătuși și sudori – 4, restul de 86 fiind întrebuințați ca ziuși, urmând ca după un timp să poată lucra ca vagonetari. Aceștia erau păziți de 11 soldați⁵.

Pe lângă prizonierii sovietici aduși din lagărele instalate în țară și aflați în custodia Armatei române, vor mai veni, în octombrie 1942, încă 989 prizonieri sovietici care căzuseră în prizonieratul german și se aflau în lagăre din Germania⁶.

Nevoia imperioasă de forță de muncă, faptul că cei demobilizați nu se grăbeau să se întoarcă în minerit, acomodarea cu prezența prizonierilor, dintre care mulți s-au dovedit apți pentru activitatea productivă specifică mineritului, vor fi motive temeinice care vor determina Societatea „Petroșani” să înainteze Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan, la 30 decembrie 1942, o situație cu necesarul de prizonieri calificați: 319 oameni, din care 190 mineri și ajutori minieri, dar și mecanici, fierari, lăcătuși, strungari, sudori, turnători, tinichigiu, electricieni, frezori și electro-telefoniști. Pentru că Lagărul nu avea acești meseriași, se cerea ca acesta să intervină la Marele Stat Major pentru trimiterea acestora din alte lagăre, iar pentru mineri și ajutori minieri erau acceptați și prizonieri necalificați robuști și valizi⁷. Aceștia urmau să fie primiți înainte de 1 martie 1943, ceea ce ar fi ridicat la 2.285 numărul prizonierilor utilizați, efectiv suficient pentru campania de lucru a anului 1943⁸.

Statistica privind efectivul prizonierilor care lucrau la Societatea „Petroșani” între ianuarie-octombrie 1943 ne arată că cererile Societății „Petroșani” vor găsi doar o rezolvare parțială, iar treptat, numărul prizonierilor angajați scade, poate și pentru că Societatea „Petroșani” nu mai era, la un moment dat, foarte interesată să folosească această forță de muncă, dar și pentru că, nu vor mai fi aduși alți prizonieri sovietici.

⁴ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 296–304.

⁵ *Ibidem*, f. 335.

⁶ *Ibidem*, dos. 17/1942, f. 68–70; 15/1942, f. 152.

⁷ SIANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului, dos. 1/1942–1944, f. 295.

⁸ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 267.

Tabelul 3. Prizonieri veniți din Germania în octombrie 1942

Lagăr	Total repartizați	Calificați din Germania			Calificați în prezent după aptitudini					Total	Înapoiți Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan				
		Lucrători minieri	Profesioniști	Necalificați	Mineri și aj. minieri	Vagonetari	Profesioniști	Ziuși	Neutilizabili		Creditul Carbonifer	Morți	Dezertați ⁹	Bolnavi	Chemati
Lupeni	443	184	81	178	-	246	35	60	49	390	36	4	-	12	1
Aninoasa	249	112	56	81	25	127	16	30	9	207	29	2	3	9	5
Petroșani	18	-	4	14	-	-	3	15	-	18	-	-	-	-	-
Petrila	190	53	40	97	9	95	9	40	9	162	20	-	-	8	-
Total Soc. „Petroșani”	900	349	181	370	34	468	63	145	67	777	80	6	3	28	6
Societatea „Lonea”	89	42	12	35	-	44	-	40	-	84	-	-	-	5	-
<i>Total general</i>	<i>989</i>	<i>391</i>	<i>193</i>	<i>405</i>	<i>34</i>	<i>512</i>	<i>63</i>	<i>185</i>	<i>67</i>	<i>861</i>	<i>80</i>	<i>6</i>	<i>3</i>	<i>33</i>	<i>6</i>

⁹ Ca în orice sistem concentraționar, va exista tendința unora dintre prizonieri de a părăsi lagărul prin evadare/dezertare, deși se aflau departe de casă și, probabil, șansele de a reuși erau minime. Pe lângă cei care au fost aduși din Germania, în timpul transportului vor evada unii dintre cei aduși din lagărele aflate în România, cazuri de evadare înregistrându-se în toată perioadă staționării prizonierilor în Valea Jiului.

Ion Aldescu, *Armata română în Valea Jiului. Repere istorice (1916–1999)*, Editura Militară, București, 2001, p. 321–322, spune că „în perioada 14 martie – 4 mai 1943 au loc dezertări ale prizonierilor sovietici din sublagărele Petroșani, Aninoasa și Petrila, în total 21 de persoane: șase de la Petroșani; nouă de la Aninoasa; șase de la Petrila. Pentru a preveni acest lucru, Comandamentul Militar al Regiunii Miniere Petroșani va întări posturile fixe de pază la sublagărele de prizonieri sovietici de la Vulcan, Lupeni, Aninoasa, Petroșani și Lonea-Jieț”. Această realitate este confirmată și de o adresă a Direcțiunii Minelor Petroșani către Comandamentul Militar al Regiunii Miniere Petroșani din 6 mai 1943, în care se arată că „în ultimul timp s-au înmulțit cazurile de dezertare a prizonierilor din sublagărele noastre”, numai în perioada 23 aprilie–4 mai 1943, dezertând: opt prizonieri de la Sublagărul Aninoasa; trei de la Petroșani; șase de la Petrila. Se mai arată că „dezertarea celor șase prizonieri de la Sublagărul Aninoasa din data de 4 mai 1943, s-a făcut seara la ora 10, pe un timp ploios, ceea ce ne dă de bănuit că dezertarea nu s-a putut face fără complicitatea populației civile...Vă rugăm să binevoiți a dispune, ca în limita posibilității, să fie întărită paza, prin patrulile mobile în comune și posturi fixe la sublagăre” (S JANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 22/1942, f. 167).

Iar dintr-un raport contra-informativ pentru perioada 15 mai–15 iunie 1944 constatăm că au avut loc atunci trei evadări: șase prizonieri care au evadat de la Jieț, cinci de la Aninoasa și trei de la Lupeni. Se informa că cei fugiți de la Jieț și Aninoasa au fost prinși, fiind trimiși în judecată, atât prizonierii evadați, cât și cei considerați a le fi înlesnit acestora fuga din lagăr (S JANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.M. Confidențiale*, dos. 1/1944, f. 72).

Mai mult, cu decembrie 1943, când începe procesul de înapoiere la Lagăr a prizonierilor aflați la sublagăre, numărul celor productivi scade substanțial, la 31 martie 1944 numărul lor ajungând la 1.308¹⁰.

Din datele existente la 3 mai 1943, vedem că în afara efectivului de 1.948 prizonieri afectați Societății „Petroșani”, mai lucrau la Societatea „Lonea” 303 prizonieri, cei 2.251 prizonieri fiind sub paza a 179 soldați și gradați.

Tabelul 4. Efectivul prizonierilor sovietici utilizați de Societatea „Petroșani”. I–X 1943¹¹

Categoría	Luna									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Mineri	17	8	8	8	5	5	5	2	2	2
Aj. minieri	35	40	40	39	35	35	35	33	30	30
Vagonetari	785	778	803	791	759	753	721	773	762	769
Profesioniști	181	164	166	161	158	158	155	149	150	152
Ziuși*	993	1.136	1.037	1.026	1.005	984	942	923	891	879
<i>Total</i>	<i>2.011</i>	<i>2.126</i>	<i>2.054</i>	<i>2.026</i>	<i>1.962</i>	<i>1.935</i>	<i>1.858</i>	<i>1.880</i>	<i>1.835</i>	<i>1.832</i>

* Întră și oamenii de serviciu de la Lagăr

Tabelul 5. Situația numerică a prizonierilor și soldaților din gardă pe ziua de 3 mai 1943¹²

Starea	Societatea „Petroșani”					Societatea „Lonea”	Total general
	Sublagărul				Total		
	Petroșani	Petrila	Aninoasa	Lupeni			
<i>I. Prizonieri</i>							
Prezenți	112	539	377	743	1.771	287	2058
Bolnavi	5	22	23	28	78	16	94
Lagăr	8	28	17	46	99	-	99
<i>Total</i>	<i>125</i>	<i>589</i>	<i>417</i>	<i>817</i>	<i>1.948</i>	<i>303</i>	<i>2251</i>
<i>II. Garda</i>	<i>10</i>	<i>58</i>	<i>30</i>	<i>58</i>	<i>156</i>	<i>23</i>	<i>179</i>

Pentru cazarea și paza prizonierilor de război sovietici aduși în Valea Jiului se va constitui Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan, care va fi continuator al Lagărului de Prizonieri nr. 9 Crăciunești, comandant al Lagărului fiind col. Dumitru Maiescu.

¹⁰ *Ibidem*, f. 54.

¹¹ *Ibidem*, dos. 12/1942, f. 51.

¹² *Ibidem*, dos. 15/1942, f. 37.

Dintr-o adresă din 16 mai 1944, prin care conducerea Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan cerea Direcțiunii Minelor Petroșani a Societății „Petroșani” să li se pună la dispoziție câteva clădiri, care au aparținut Societății „Valea Jiului de Sus”, aflate în fața Lagărului: clădirile fostului compresor, a fostelor birouri ale Direcțiunii Minelor și ale atelierelor¹³, putem trage concluzia că Lagărul se afla situat înainte de Colonia Crividia, cum se vine de la Vulcan, în clădiri care au aparținut fostei Mine Vulcan, închisă după luna mai 1931.

La 14 octombrie 1942 Societatea „Petroșani” se adresa comandantului Lagărului de Prizonieri nr. 9 Crăciunești, arătând că era de acord să pună la dispoziție materialele necesare pentru amenajarea Lagărului de prizonieri de la Vulcan, cu condiția ca valoarea acestor materiale să fie reținute din sumele pe care Societatea le datora în contul prizonierilor aflați la lucru. Se motiva această abordare cu faptul că Societatea a cheltuit deja 12 milioane lei cu amenajarea sublagărelor de prizonieri din Valea Jiului¹⁴.

Posibil ca Lagărul, ca entitate de sine stătătoare, să fi fost deja constituit după a doua jumătate a lunii octombrie 1942, la 24 octombrie 1942, Societatea „Petroșani” trimițând Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan 20 de tabele nominale cu prizonierii de război primiți pentru lucru. Societatea „Petroșani” cerea ca Lagărul să încheie contracte separate cu Societatea „Lonea” pentru cei 158 de prizonieri cedați acesteia¹⁵.

Pentru a eficientiza participarea prizonierilor la activitatea productivă, dar și costurile, s-a optat pentru constituirea de sublagăre în cele cinci centre miniere din Valea Jiului. Astfel, prizonierii detașați la muncă la exploatarea Societății „Petroșani”, vor fi încartiruiți în sublagărele de la: Petroșani, Petrila, Aninoasa, Vulcan, iar cei care lucrau la Societatea „Lonea” în sublagărul de la Jieț-Lonea¹⁶, iar de toată activitatea la nivelul Direcțiunii Minelor Societății „Petroșani” răspundea directorul tehnic, ajutat de un inginer șef¹⁷. Din 15 ianuarie 1944, Sublagărul de prizonieri Petroșani, unde erau concentrați prizonierii care lucrau la Atelierele Centrale Petroșani, se va contopi cu cel de la Petrila, prizonierii fiind transferați la Petrila, iar o parte din soldații din gardă deveneau disponibili¹⁸.

Pentru că încă de la început s-au constatat deficiențe în conducerea și administrarea sublagărelor, printr-un ordin de serviciu al Direcțiunii Minelor Petroșani din 30 noiembrie 1942, se va stabili că, începând cu data de 1 decembrie 1942, sublagărele erau atașate și se subordonau exploatareilor, ca

¹³ *Ibidem*, dos. 1/1942-1944, f. 48-49.

¹⁴ *Ibidem*, f. 362-363.

¹⁵ *Ibidem*, f. 347.

¹⁶ *Ibidem*, f. 156-157.

¹⁷ *Ibidem*, dos. 11/1942, f. 101.

¹⁸ *Ibidem*, dos. 22/1942, f. 87.

sectoare de serviciu, intrând în subordinea șefilor de exploatare și a ajutoarelor lor. Astfel, Sublagărul Lupeni se afecta Minei Lupeni, cel de la Aninoasa Minei Aninoasa, cel de la Petroșani Atelierele Centrale Petroșani, iar cel de la Petrila Minei Petrila¹⁹.

Pentru reglementarea raporturilor de serviciu dintre autoritățile Statului român, în custodia cărora se aflau prizonierii, și Societățile miniere beneficiare ale aportului productiv al prizonierilor, vor fi încheiate contracte.

Primul contract încheiat între Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan, reprezentat de col. Maiescu Dumitru și Societatea „Petroșani”, despre care avem știință, a fost semnat la 16 decembrie 1942 și prevedea că Lagărul punea la dispoziția Societății „Petroșani”, până la acea dată, și în etape: 1.983 muncitori, din care 1.710 obișnuiți și 273 meseriași. Se menționa că, clasificarea prizonierilor, făcută în baza propriilor declarații, va fi supusă unei verificări în termen de 15 zile, preinșii meseriași fiind înapoiți Lagărului și înlocuiți cu 100 de salahori. Prizonierii vizați urmau să fie folosiți de Societatea „Petroșani” în comunele Petroșani, Petrila, Aninoasa și Lupeni²⁰.

Acest contract a fost precedat de contractele încheiate de Societatea „Petroșani” în august-septembrie 1942 cu Lagărele de prizonieri existente în România, de unde au fost aduși prizonierii sovietici²¹.

Următorul contract cunoscut nouă, încheiat între Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan și Societatea Petroșani, va fi semnat la 16 martie 1943. Din contract rezultă că Lagărul punea la dispoziția Societății „Petroșani”, de la 1 martie 1943, în conformitate cu un Ordin al Marelui Stat Major din 9 martie 1943, 2.118 prizonieri, din care 1.923 erau muncitori obișnuiți și 195 meseriași²².

Următorul contract încheiat între Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan și Societatea „Petroșani”, și care avea aceleași prevederi ca și contractul semnat la 16 martie 1943, va fi semnat la 24 decembrie 1943. Acum, în conformitate cu ordinul Marelui Stat Major, Lagărul punea la dispoziția Societății „Petroșani” 1.575 prizonieri, din care 1.458 muncitori obișnuiți și 117 meseriași. Angajarea prizonierilor se făcea începând cu data de 13 decembrie 1943, pe toată perioada cât întreprinderea avea nevoie, cu condiția de a fi anunțat Lagărul cu zece zile înainte de termenul când urmau să fie înapoiți prizonierii. Lagărul putea ridica oricând prizonierii, în urma unui preaviz de zece zile.

Prizonierii puteau fi folosiți de către Societatea „Petroșani” numai în Valea Jiului, fără a putea fi transferați la o altă întreprindere, fie tot a Societății „Petroșani”.

¹⁹ *Ibidem*, dos. 11/1942, f. 90.

²⁰ *Ibidem*, dos. 23/1942, f. 52–54.

²¹ *Ibidem*, f. 111–112, 122–123, 125–128, 156–158, 160–161, 167–168.

²² *Ibidem*, f. 44.

Prețul muncii prizonierilor repartizați prin contract era stabilit de Marele Stat Major²³, care putea modifica în plus sau în minus prețul de muncă, plata pentru munca prizonierilor fiind înaintată Lagărului, în cel mult opt zile de la încheierea fiecărei luni.

În caz de accidentare a prizonierilor în timpul și din cauza muncii prestate, în conformitate cu al. 3, art. 27 din Convenția de la Geneva, întreprinderea era obligată să asigure îngrijirea medicală și să plătească o despăgubire în raport cu gradul de accidentare. Despăgubirea va fi depusă în contul Lagărului, care o va depune la C.E.C., fiind primită de prizonier la eliberarea din Lagăr.

Hrana pentru prizonieri și gardă va fi dată în natură de către Societatea „Petroșani”²⁴, pe care o privea și vesela, cazanele și lemnele pentru preparatul și servitul hranei.

Tot Societatea „Petroșani” trebuia să asigure cazarea prizonierilor și a gărzii în condiții igienice, odată cu asigurarea căldurii, a paturilor și așternutului din rogojini, paie sau fân, care trebuia schimbat lunar. Localul de cazare trebuia să fie izolat, pentru ca prizonierii să nu aibă contact cu populația civilă, iar cazarea gărzii se făcea separat.

Asistența medicală pentru cazuri ușoare era asigurată de Societatea „Petroșani”, prizonierii având liber duminica pentru igiena corporală și repararea echipamentului.

Mijloacele de făcut baie și spălat rufe: jgheaburi, cazane, băi improvizate, apă, lemne etc. se asigurau de către Societatea „Petroșani”; săpunul se va da de către Societatea „Petroșani”, câte 300 gr/om/lună (art. 8).

Programul de lucru era același cu cel al regiunii (art. 9), prizonierii nefiind puși la munci care puteau distruge hainele și încălțăminte înaintea de vreme. Se admitea o asemenea folosire cu condiția ca Societatea „Petroșani” să asigure

²³ Prin Decizia nr. 3984/22 noiembrie 1943 a Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării, care reia, cu modificarea cuantumurilor în bani și a cantității la produse, Decizia nr. 4.307/16 februarie 1943 a secretarului general al Ministerului Apărării Naționale (Monitorul Oficial, I, nr. 54/5 martie 1943, p. 1907–1908), se stabilesc, separat pentru ofițeri, subofițeri și trupă, alocațiile de hrană, întreținere, întreținere echipament, indemnitate de muncă, pentru prizonierii Statului U.R.S.S., precum și tariful pentru „Fond prizonieri de război”, ce se administrează de lagărele Ministerului Apărării Naționale (Monitorul Oficial, I, nr. 291/13 decembrie 1943, p. 11522–11523).

²⁴ Conform contractelor, Societatea „Petroșani” era obligată să asigure ostașilor din gardă și prizonierilor hrană suficientă de trei ori pe zi, fără a se specifica numărul felurilor de mâncare. Societatea „Petroșani” a căutat ca soldații și prizonierii să fie bine hrăniți, alocația de hrană pentru trupă și prizonieri fiind fixată la 75 lei/zi față de alocația oficială de 61 lei/zi (SĬANHD, *Fond Societatea „Petroșani” D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 3/1943, f. 126).

La 11 iunie 1944 Direcțiunea Minelor Petroșani emite un ordin de serviciu, prin care se arată că „în urma urcării prețurilor survenite la articolele alimentare, alocația de hrană a unui prizonier s-a fixat la 110 lei/om/zi” (*Ibidem*, dos. 11/1942, f. 3).

echipament de protecție: salopete, șorțuri rezistente, galoși sau păpuci care să înlocuiască bocancii.

Potrivit art. 14 din contract, „nerespectarea în total sau numai în parte a obligațiilor din contract atrage, în urma unui preaviz de zece zile, dreptul lagărului de a ridica prizonierii, a deferi justiției sau a da în debit la fisc Societatea „Petroșani”²⁵.

Societățile miniere au căutat să respecte prevederile cuprinse în aceste contracte, urmărind să creeze condiții mai bune pentru a putea folosi eficient această forță de muncă, dar, în același timp, vor înțelege să-și impună poziția în privința, mai ales, a raporturilor de muncă. Vor considera că regimul de muncă al prizonierilor era același ca al muncitorului român, acest lucru fiind aprobat printr-un ordin al Marelui Stat Major din anul 1942. Muncitorul român era obligat să presteze, în caz de necesitate, lucru de 10–12 ore/zi, deci și prizonierii ar trebui obligați să presteze mai mult de 8 ore de lucru/zi, dar numai în caz de necesitate. Se considera că muncitorul român nu poate fi pus în inferioritate față de prizonierul rus, prin aplicarea unui regim de muncă mai avantajos pentru prizonieri.

Cât privea plata pentru munca prestată de prizonieri, conform dispozițiilor contractului încheiat, tariful pentru munca prestată de prizonieri era plătit lunar Lagărului de către Societatea minieră, valoarea plății prestate de prizonieri fiind stabilită la 13 august 1942 de către Marele Stat Major la 150 lei/zi pentru necalificați și 200 lei/zi pentru calificați, cheltuielile făcute de Stat cu aceștia ridicându-se la 105 lei/zi/prizonier²⁶.

În același timp, se întărea ideea că, de la Societatea „Petroșani”, prizonierii nu puteau pretinde nici o plată, Societatea fiind obligată a le asigura întreținerea, cazarea și cinci țigări pe zi sau echivalentul în lei pentru nefumători.

Societatea „Petroșani” a hotărât, din proprie inițiativă, și fără a avea nici o obligație, dar și din nevoia de a ridica randamentul în muncă al prizonierilor, să le acorde, ca stimulent pentru muncă, prime lunare de 200–2.000 lei, sub formă de credit, pentru articole de alimente, manufactură și țigări; deci nu bani ci produse. Quantumul acestor credite era în funcție de activitatea prestată, acordarea lor fiind lăsată la latitudinea inginerilor și funcționarilor Societății considerați a fi singurii în măsură să aprecieze munca și sânguința prizonierilor, Societatea nefiind de acord ca prizonierii sau o terță persoană să stabilească în această speță.

În sarcina Societății miniere cădea obligația de a asigura o hrană suficientă prizonierilor, de trei ori pe zi, meniul fiind stabilit săptămânal și fiind același

²⁵ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 17; dos. 23/1942, f. 1.

²⁶ *Ibidem*, dos. 1/1942–1944, f. 385.

pentru toate sublagărele²⁷. Se arată că nu s-a impus un meniu special pentru prizonieri, lucru care, de altfel, nici nu putea fi acceptat în acea perioadă când aprovizionarea nu depindea numai de resursele Societății miniere. Se recunoștea că mâncarea prizonierilor nu prea varia, fiind perioada când nu se găseau zarzavaturi pe piață: varză, fasole, gulii, dovlecei etc., iar varza pusă la murat peste iarnă s-a epuizat. Rația de carne a unui prizonier era de 600 gr/săptămână, pentru șase mâncăruri gătite cu carne. Ca exemplu, meniul stabilit pentru perioada 23–31 august 1944 atât pentru trupă, cât și pentru prizonieri:

– dimineața: cafea surogat cu pâine; prânz: ciorbă de cartofi cu mazăre și zarzavat, prăjită cu slănină; seara: ciorbă de cartofi cu arpacaș și zarzavat, prăjită cu slănină; suma = 42,54 lei; 2.569 calorii;

– dimineața: cafea surogat cu pâine; prânz: ciorbă de carne cu cartofi și zarzavat, rântaș de făină cu untură, prăjită cu slănină; seara: idem ca la prânz; suma = 73,13 lei; 2.209 calorii;

– dimineața: cafea surogat cu pâine; prânz: ciorbă de fasole cu cartofi și zarzavat, prăjită cu slănină; seara: idem ca la prânz; suma = 45,64 lei; 2.729 calorii²⁸.

Ostașii din gardă și prizonierii care lucrau la mină primeau în plus față de ceilalți deținuți 50 gr slănină dimineața, iar rația de pâine era fixată la 20 august 1943 diferențiat: 1 kg/zi pentru un soldat; 1,2 kg/zi pentru prizonierii care lucrau în abataje frontale; 1 kg/zi pentru cei ce lucrau în abataje cameră și la înaintări; 0,800 gr/zi pentru munca din subteran considerată ușoară și de la suprafață considerată normală; 600 gr/zi pentru prizonierii de la suprafață angajați la lucru ușor, la ultimele două categorii intrând și prizonierii de serviciu din lagăr²⁹.

Rația lunară de săpun era de 350 gr pentru ostașii din gardă și prizonierii din categoriile II și III de lucru și 250 gr pentru cei din cat. I de lucru, aceeași cantitate primind și muncitorii din cat. I de lucru³⁰.

Costul întreținerii și cazării unui prizonier era de 200 lei/zi/om³¹, dar asigurarea efectelor individuale: mantale, vestoane, pantaloni, cămăși, bocanci, izmene, obiele etc. cădea în sarcina Lagărului³².

Toți prizonierii care lucrau la mină erau obligați să facă baie după ieșirea din șut, iar prizonierii cu serviciul permanent în Lagăr și soldații din corpul de gardă erau obligați să facă baie în fiecare sâmbătă la baia Lagărului.

²⁷ *Ibidem*, dos. 11/1942, f. 29.

²⁸ *Ibidem*, dos. 1/1942–1944, f. 20.

²⁹ *Ibidem*, dos. 11/1942, f. 30, 41.

³⁰ *Ibidem*, dos. 1/1942, f. 42–44.

³¹ *Ibidem*, f. 84.

³² *Ibidem*, f. 236.

Curățenia în Lagăr era asigurată de un serviciu de zi, analog cu cel din cazărmile militare, sub controlul și răspunderea gărzii Lagărului, dar implicarea acestora s-a constatat a fi relativă³³.

Cât privea asistența medicală a prizonierilor, aceasta se făcea la Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan de către un medic evreu³⁴, iar la sublagăre, inițial, de către medici evrei puși la dispoziție de Lagăr, iar, mai apoi, de către medicii angajați ai Societăților miniere³⁵.

Și totuși, condițiile în care au fost ținuți prizonierii nu au fost totdeauna printre cele mai bune, neajunsurile izvorând și din condițiile specifice de lagăr, dar și de delăsarea sau reaua intenție a administrației militare, ca și de atitudinea soldaților și gradaților de la sublagăre, iar toate acestea păreau să submineze mai ales eforturile materiale făcute de Societățile miniere. Poate de aceea, printr-un ordin de serviciu de care am mai amintit, s-a luat decizia ca, de la 1 decembrie 1942, sublagărele să fie atașate și subordonate exploatărilor, ca sectoare de serviciu, intrând în subordinea șefilor de exploatare și a ajutoarelor lor³⁶.

Toate acestea rezultă și din raportul întocmit la 9 decembrie 1942 de către comandantul militar al Regiunii Miniere Petroșani, în urma inspecției efectuate în Sublagărele Petroșani și Petrila în 7–8 decembrie 1942³⁷.

La 22 august 1943, Secția Prizonieri de Război din Marele Stat Major se adresa Societății „Petroșani”, arătând că nu dispunea de cei 600 de prizonieri solicitați de către aceasta și, mai mult, Societatea „Petroșani” era considerată o Societate rău platnică, care nu a încheiat noul contract pentru prizonierii pe care îi are la lucru, nu a depus garanția și are mari restanțe la plată. Din aceste considerente apare amenințarea că numai când Societatea „Petroșani” va respecta dispozițiile în vigoare, Marele Stat Major va aprecia dacă poate să mai repartizeze dintre prizonierii care deveneau disponibili. Se arată și că „Marele Stat Major a intervenit către Cabinetul Domnului Mareșal Conducător, pentru ridicarea prizonierilor aflați la Dumneavoastră și la Societățile în restanțe de plată”³⁸.

³³ *Ibidem*, dos. 1/1942–1944, f. 67.

³⁴ *Ibidem*, dos. 22/1942, f. 181.

³⁵ *Ibidem*, dos. 1/1942–1944, f. 129; dos. 3/1943, f. 158.

³⁶ *Ibidem*, dos. 11/1942, f. 90.

³⁷ Daniel Guță, *Ocnasi condamnați fără drept de a murmura, păreau ființe îndobitocite ce arătau o durere mută*, Hunedoreanul, 22 aprilie 2017 (https://adevarul.ro/locale/hunedoara/iadul-prizonierilor-sovietici-lagarul-vaii-jiului-ocnasi-condamnati-murmura-pareau-fiinte-indobitoci-te-aratau-durere-muta-1_58fb56ff5ab6550cb876aad8/index.html).

³⁸ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 22/1942, f. 129–130.

Acest tip de abordare a relațiilor va avea și alte episoade. Astfel, la 26 februarie 1944, Direcțiunea Minelor Petroșani solicita Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan repartizarea pentru lucru a 180 de prizonieri pentru înlocuirea prizonierilor restituiți Lagărului din diferite motive: neutilizabili, bolnavi, indisciplinați etc., solicitare care nu a fost satisfăcută³⁹; la 19 iulie 1944, comandantul Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan răspundea Societății „Petroșani” că nu poate satisface cererea Societății de a primi 170 muncitori necalificați, până ce Societatea nu va achita datoriile bănești către Secția Prizonieri de Război⁴⁰.

Și dintr-o asemenea atitudine se naște în viziunea conducătorilor Societății „Petroșani” ideea că s-ar putea renunța treptat la folosirea prizonierilor în minele din Valea Jiului.

În ședința Consiliului de Administrație al Societății „Petroșani” din 22 octombrie 1943 se dă citire unui raport, asupra situației create la exploatarea miniere din Valea Jiului prin atitudinea prizonierilor ruși, în care se arăta că în Sublagărul Lupeni au fost descoperiți ofițeri ruși care își propuneau să execute acte de sabotaj; de asemenea, s-a aflat că prizonierii se întruneau într-o casă conspirativă din Petroșani. În general, prizonierii au devenit aroganți, amenințând lucrătorii și chiar pe cei care îi păzeau că vor veni vremuri mai bune pentru ei, la Aninoasa fiind bătut un maistru, la Lupeni un șef de echipă etc.

La aceasta se putea adăuga faptul că beneficiile erau mici față de cheltuielile avute cu prizonierii. Ca exemplu, cheltuielile cu întreținerea și cazarea prizonierilor în lunile ianuarie-aprilie 1943, cuprinzând: hrana, materiale, combustibil, iluminat, transport, salarii, amortismente clădiri, amortismente pături, așternut și rogojini, tutun, altele, s-au ridicat la 43.165.122 lei, adică 10.791.279 lei în medie lunar. Venitul prizonierilor a fost de 50.496.840 lei, adică o medie lunară de 10.791.280 lei, Societății „Petroșani” revenindu-i pentru această perioadă un beneficiu total de 7.331.718 lei, adică 1.832.930 lei în medie lunar⁴¹.

Față de pericolul de sabotaj și al extinderii propagandei comuniste, din nevoia de a apăra proprii angajați, directorul general al Societății „Petroșani” propunea să se renunțe la prizonieri, înapoiindu-i pe toți Lagărului, care ar trebui mutat din Valea Jiului, așa cum rezulta și din adresa trimisă Direcțiunii Minelor Petroșani de către Direcțiunea Generală la 1 noiembrie 1943: „am făcut demersurile necesare pentru înlăturarea progresivă a tuturor

³⁹ *Ibidem*, dos. 1/1942-1944, f. 57.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 31.

⁴¹ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 180-182.

prizonierilor repartizați la exploatările noastre și pentru mutarea din Valea Jiului a Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan⁴².

Renunțarea la cei 2.110 prizonieri, inclusiv cei care lucrau la Societatea „Lonea”, putea duce la o scădere a producției cu 2.690 to cărbune/zi, dacă toți prizonierii ar fi îndepărtați imediat. Dacă plecarea acestora s-ar face în decurs de 3–4 luni, scăderea de producție ar fi treptată până la 1.660 to cărbune/zi, scădere care ar putea fi oprită prin angajarea treptată a 1.694 oameni. Se stabilea ca să fie informat Marele Stat Major, căruia să i se solicite o gardă serioasă, mergându-se totuși pe ideea renunțării în 3–4 luni la prizonieri și desființarea Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan, cu consecințe asupra scăderii producției⁴³.

La 9 noiembrie 1943, Direcțiunea Generală a Societății „Petroșani” trimitea o notă către Ministerul de Interne, în care se arată că, în ultima perioadă, s-a instalat printre prizonierii sovietici din Valea Jiului o stare de spirit care a dat naștere nu numai la scăderea randamentului de lucru al acestora, dar și la numeroase acte de indisciplină și chiar de rezistență față de organele de supraveghere și control ale Societății, în unele dintre sublagăre ieșind la iveală existența unor începuturi de organizație teroristă-comunistă, având menirea ca la momentul oportun să se poată provoca dezordini și revolte printre muncitori. Prizonierii au început să învețe românește și s-au împrietenit cu lucrătorii civili cu care lucrau la mină și, probabil, unii dintre aceștia au început să simpatizeze cu regimul bolșevic, aceasta cu atât mai mult cu cât în Valea Jiului au existat totdeauna tendințe și nuclee comuniste.

Încă de la 1 iulie 1943, Ministerul Înzestrării, sesizat de această situație, a intervenit la Marele Stat Major pentru a se lua măsuri de întărire a gărzilor. Aceste măsuri nu s-au luat și, dimpotrivă, s-a decis degajarea gărzilor militare chemate să asigure paza prizonierilor de răspunderea supravegherii acestora în timpul lucrului și trecerea pazei asupra personalului civil dezarmat, angajat de Societatea minieră. Iar măsurile luate de autorități împotriva prizonierilor indisciplinați au fost lipsite de severitate și energia necesară.

Toate aceste motive au determinat Societatea „Petroșani” să renunțe treptat la folosirea prizonierilor sovietici, considerându-se că aceștia reprezentau un pericol pentru siguranța exploatărilor și pentru liniștea socială în Valea Jiului. Se cerea luarea măsurilor pentru mutarea neîntârziată a Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan din Valea Jiului⁴⁴.

Iar lucrurile se vor mișca în această direcție. În ședința Consiliului de Administrație al Societății „Petroșani” din 11 ianuarie 1944 se arăta că, de la

⁴² *Ibidem*, f. 128.

⁴³ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D.G. Consiliul de Administrație, dos. 16/1943, f. 2–5.

⁴⁴ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D.M. Confidențiale, dos. 7/1940, f. 35–36.

sfârșitul lunii decembrie 1943 a început restituirea prizonierilor ruși către Lagăr, numărul celor restituiți fiind de 800. Astfel, la 31 martie 1944, mai lucrau la Societatea „Petroșani” 1.308 prizonieri⁴⁵.

Cu toată această reducere, producția nu a scăzut, pentru că au avut loc angajări și pentru că prizonierii au fost luați din locurile mai greu de exploatat.

Se atenționa totuși că deși Marele Stat Major a aprobat restituirea muncitorilor mobilizați, aceștia nu s-au întors la muncă, iar dacă aceștia nu vin, continuarea restituirii prizonierilor sovietici poate duce la scăderea producției⁴⁶.

Autoritățile au încercat să frâneze procesul, conștiente fiind că Statul pierde o sursă de venit din sumele plătite de Societățile miniere, dar și pentru că era pericolul scăderii producției de cărbune. La 11 decembrie 1943, comandantul Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan, col. Dumitru Maiescu, trimitea Societății „Petroșani” copia ordinului Corpului 7 Armată Timișoara, prin care se interzicea primirea în Lagăr a prizonierilor înapoiți de către Societatea „Petroșani” fără aprobarea scrisă a Secției Prizonieri din Ministerul Apărării Naționale⁴⁷. În replică, Societatea „Petroșani” arăta că, în conformitate cu prevederile art. 2 din contractul-tip, prizonierii de care Societatea nu mai avea nevoie au fost înapoiți Lagărului, în baza preavizului de zece zile, iar acest lucru se va întâmpla și în viitor. Dacă nu vor fi primiți în Lagăr, Societatea „Petroșani” se va vedea nevoită să-i mențină la sublagăre, însă aceștia vor fi separați de prizonierii productivi, iar cheltuielile de întreținere și cazare, în valoare de 180–200 lei/zi/om, vor fi debitate către Lagăr, fiind reținute din sumele ce erau plătite pentru prizonierii productivi⁴⁸.

Față de această situație, la 10 ianuarie 1944, îndrumătorul Armatei pe lângă Societatea „Petroșani” comunica că Ministerul Apărării Naționale a dat ordin comandantului Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan să primească și să țină sub supraveghere loturile de prizonieri restituite de Societatea „Petroșani”. Cum amenajarea unui nou lagăr ar necesita 5–6 luni și cum Societatea „Petroșani” mai utiliza un număr important de prizonieri, rămânea ca Lagărul de la Vulcan să mai funcționeze cel puțin 5–6 luni⁴⁹.

La 13 iunie 1944, Societatea „Petroșani” a cerut, din nou, Secției Prizonieri de Război din Ministerul Apărării Naționale ridicarea prizonierilor și mutarea din Vulcan a Lagărului de Prizonieri nr. 9. Această solicitare venea după

⁴⁵ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani” D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 3/1943, f. 54.

⁴⁶ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.G. Consiliul de Administrație*, dos. 9/1944, f. 20.

⁴⁷ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani” D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 1/1942–1944, f. 86–87.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 90.

⁴⁹ *Ibidem*, dos. 22/1942, f. 85.

refuzul Ministerului, la cererea Societății „Petroșani”, de a fi scutită de plata anticipată a celor cca. 1.200 prizonieri sovietici care lucrau la Minele Societății din Valea Jiului, având în vedere că Regia Autonomă C.F.R. datora 1,6 miliarde lei pentru furnitura de cărbune și Societatea nu avea resursa bănească pentru a plăti anticipat. Având în vedere că Societatea „Petroșani” nu putea plăti anticipat prizonierii și că, în împrejurările din acel moment, prizonierii ruși constituiau un pericol permanent pentru buna funcționare a minelor din Valea Jiului, cu repercusiuni asupra bunei aprovizionări a C.F.R. și a industriei de armament cu cărbune, Societatea „Petroșani” cerea ca Secția Prizonieri de Război din Ministerul Apărării Naționale să aprobe ridicarea prizonierilor și mutarea Lagărului⁵⁰.

Cu începere de la 24 august 1944, odată cu arestarea mareșalului Ion Antonescu, cu declarația de ieșire din războiul antisovietic și alăturarea la coaliția antihitleristă, nici unul dintre prizonieri nu a mai fost utilizat la lucru. Mai mult, art. 5 al Convenției de Armistițiu dintre România și Puterile Aliate și Asociate din 12 septembrie 1944 stabilea că „Guvernul român și Înalțul Comandament al României vor preda imediat Înalțului Comandament Aliat (sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați... Din momentul semnării condițiilor de față și până la repatrierea lor, Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligau să asigure, pe cheltuiala sa, tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați... hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte și asistență medicală, precum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor”⁵¹.

Din aceste considerente, după 23 august 1944, întreținerea și cazarea prizonierilor sovietici din sublagăre vor fi suportate de către Societatea „Petroșani”, urmând ca Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan să preia obligația de hrană pentru aceștia începând cu data de 5 septembrie 1944 și, tot de acum, să preia în inventar spațiile și cazarmamentul⁵².

De altfel, la 28 august 1944, îndrumătorul Armatei pe lângă Societățile „Petroșani” și „Lonea”, trimitea Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan un ordin în care arăta că față de evenimentele produse la 23 august 1944 și având în vedere restituirea prizonierilor sovietici pentru că întrebuințarea lor la muncă forțată nu mai era oportună, precum și pentru a preîntâmpina eventuale conflicte, acte de sabotaj, răzbunări personale etc., de la 24 august 1944 nici

⁵⁰ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 33.

⁵¹ ***, *Convenție de armistițiu între guvernul român pe de o parte și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte*, Monitorul Oficial, I, nr. 219/22 septembrie 1944, p. 6372.

⁵² SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.M. Lagărul de prizonieri Valea Jiului*, dos. 1/1942–1944, f. 16.

un prizonier nu a mai fost utilizat în întreprinderi. De aceea, se cerea luarea măsurilor pentru ridicarea prizonierilor din sublagărele întreprinderilor. Dacă nu era posibilă cazarea la Vulcan, atunci urma ca prizonierii să fie păstrați în sublagăre, dar hrăniți în contul Lagărului⁵³.

La 31 august 1944, comandantul Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan se adresa Societății „Petroșani” încercând să lămurească situația ivită după ce îndrumătorul Armatei pe lângă Societățile „Petroșani” și „Lonea” a dat acest ordin. Acesta arăta că Secția Prizonieri de Război din Ministerul Apărării Naționale nu a ordonat ca prizonierii să nu fie întrebuințați la muncă și, în consecință, până la clarificarea situației aceștia vor lucra. Apoi, din cauza imposibilității de a caza 3.000 de prizonieri în clădirile Lagărului, unde puteau fi cazați doar 1.200 de prizonieri, se cerea Societății „Petroșani” să mențină în sublagăre prizonierii sovietici. În ceea ce privea hrănirea prizonierilor în contul Lagărului, s-au cerut lămuriri, lichidarea urmând a fi făcută pe bază de ștate atât pentru trupă, cât și pentru prizonieri, deducându-se valoarea din tariful de indemnitate de lagăr, în valoare de 61 lei/zi/om, pe care Societățile miniere le datorau⁵⁴.

Cert este faptul că prizonierii nu vor mai lucra din 24 august 1944, prizonierii de la Sublagărul Aninoasa au fost restituiți în 30 august 1944, iar cei de la Sublagărul Petrila au fost mutați în ziua de 3 septembrie 1944 la Sublagărul Lupeni. Din 5 septembrie 1944 prizonierii au fost întreținuți de către Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan.

Deci, cu data de 5 septembrie 1944, toți prizonierii de la sublagărele administrate de Societatea „Petroșani” au fost predați Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan, aceștia fiind întreținuți până atunci, conform înțelegerii, de către Societatea „Petroșani”⁵⁵.

Iar la adresa din 8 septembrie 1944 a Comandantului militar al Societăților „Petroșani” și „Lonea”, prin care se remitea Ordinul Corpului 7 Armată Timișoara, care cerea Societății „Petroșani” să comunice dacă găsește necesar a mai utiliza prizonieri în exploatările sale⁵⁶, Direcțiunea Minelor Petroșani arăta că Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan a ridicat toți prizonierii din exploatările Societății „Petroșani”. Înainte de ridicarea lor, nici un prizonier nu a declarat că dorește să lucreze mai departe. Se arată că „din partea noastră nu găsim necesar să mai utilizăm prizonieri la exploatările noastre din Valea Jiului”⁵⁷.

Iar ca lucrurile să intre într-o deplină legalitate, la 22 septembrie 1944 Secția Prizonieri de Război din Ministerul Apărării Naționale trimitea

⁵³ *Ibidem*, f. 21.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 19.

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 12–13.

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 22/1942, f. 2.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 1.

Comandamentului militar al Societăților „Petroșani” și „Lonea” o adresă prin care se cerea ca prizonierii de război ruși să fie înapoiți Lagărului de Prizonieri nr. 9 Vulcan⁵⁸. Oricum, Lagărul se va desființa în baza noilor realități politice și militare de după 23 august 1944, a cerințelor impuse prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, dar și a prevederilor Decretului-Lege pentru desființarea lagărelor de internare publicat în Monitorul Oficial la 2 septembrie 1944 și în care se spunea că „pe data prezentului decret-lege se desființează toate lagărele de internare create prin orice dispoziție legală sau administrativă. Toți internații vor fi puși în libertate imediat, fără nici o altă formalitate prealabilă. Totodată, se suspendă, cu efect imediat, toate dispozițiile administrative privitoare la fixarea obligativității domiciliului... Toate măsurile de siguranță, îngrăditoare a libertății individuale, sunt și rămân desființate”⁵⁹.

Ultimele documente de care dispunem privitoare la prezența prizonierilor sovietici în Valea Jiului sunt legate de lămurirea situației izvorâtă din informația că a fost un număr mare de prizonieri morți și înmormântați în Valea Jiului. La 14 noiembrie 1944, prefectul județului Hunedoara a trimis către Pretura Petroșani o notă în care se arăta că din partea Comandamentului Sovietic exista informația că pe Valea Jiului au murit 3–4.000 de prizonieri sovietici care nu au fost îngropați regulamentar și, din această cauză, populația era îngrijorată că ar putea să apară molime. Față de această situație, se cerea a fi raportați, pe fiecare comună, până la 20 noiembrie 1944, toți prizonierii sovietici morți începând cu anul 1941, precum și felul cum au fost îngropați, iar în caz că afirmațiile Comandamentului Sovietic erau adevărate, să fie luate măsuri⁶⁰.

La 18 noiembrie 1944, primarul orașului Petroșani răspundea arătând că „pe teritoriul orașului Petroșeni au murit șapte prizonieri, care au fost înmormântați în Cimitirul Comunal, cu preot și în condiții demne”⁶¹. La 20 noiembrie 1944, Pretura Plasei Petroșani înainta tabelul cu cei 55 de prizonieri morți între 29 august 1942–11 august 1944: 15 morți la Lupeni, cinci morți la Petrila, 35 morți la Vulcan, specificându-se faptul că prizonierii morți au fost înmormântați în cimitirul uman. Totodată, se arată că în comuna Aninoasa a decedat un singur prizonier rus în anul 1942, care a fost înmormântat creștinește în cimitirul uman, iar la Uricani a murit un prizonier rus, care a fost înmormântat regulamentar⁶².

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 3/1943, f. 7.

⁵⁹ Monitorul Oficial, I, nr. 202/2 septembrie 1944, p. 6234.

⁶⁰ SJANHD, *Fond Prefectura județului Hunedoara*, dos. 265/1944, f. 6–7.

⁶¹ *Ibidem*, f. 8.

⁶² *Ibidem*, f. 10–12.

Rămânând fără scop, Lagărul de Prizonieri nr. 9 Vulcan se va desființa, un document din 10 ianuarie 1945, care se referea la primirea la muncă a unor prizonieri germani, arătând că poate „să se înființeze un lagăr central în comuna Vulcan, așa cum a fost și în trecut”⁶³.

Sigur că se pune întrebarea dacă folosirea prizonierilor de război în activitatea din minerit a fost etică, această realitate putând fi înscrisă în categoria muncii forțate și, dincolo de acest aspect, dacă a fost benefică activității productive și menținerii la un nivel acceptabil a producției de cărbune, necesară economiei românești în general, dar și pentru a sprijini efortul de război.

Am văzut că Societățile miniere și-au manifestat de multe ori nemulțumirea și că au dorit, uneori, să renunțe la folosirea prizonierilor sovietici, mai ales din motive de randament, disciplină și costuri. Totuși, privind strict din punctul de vedere al activității productive, prin folosirea acestor prizonieri s-a atenuat deficitul constant de forță de muncă resimțit de Societățile miniere din Valea Jiului, o analiză făcută la începutul anului 1945 la Societatea „Lonea” arătând că după 24 august 1944, prin plecarea prizonierilor sovietici și scăderea efectivului cu 313 oameni, producția a scăzut cu 180 to cărbune/zi. A fost necesar să se treacă la lucrul pe două schimburi pe toată mina, pentru a se economisi posturile de regie și, totodată, pentru a putea face față locurilor de muncă prea multe în exploatare, față de efectiv, ceea ce a determinat imposibilitatea de a atinge producția preliminară pentru anul 1944⁶⁴.

Bibliografie

Surse inedite

Serviciul județean Hunedoara al Arhivelor Naționale:

Fond Societatea „Petroșani”:

Direcțiunea Generală. Consiliul de Administrație (1921–1953);

Direcțiunea Minelor. Confidențiale (1915–1953);

Direcțiunea Minelor. Lagărul de prizonieri Valea Jiului (1942–1944);

Fond Prefectura județului Hunedoara (1919–1950);

Fond Societatea „Lonea” (1926–1948).

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Aldescu, Ion, *Armata română în Valea Jiului. Repere istorice (1916–1999)*, Editura Militară, București, 2001.

⁶³ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 6/1943, f. 16.

⁶⁴ *Ibidem*, dos. 3/1945, f. 6–7.

***, *Convenție de armistițiu între guvernul român pe de o parte și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte*, în Monitorul Oficial, I, nr. 219/22 septembrie 1944.

Monitorul Oficial, I, nr. 291/13 decembrie 1943

Monitorul Oficial, I, nr. 54/5 martie 1943.

Webografie

Guță, Daniel, *Ocnași condamnați fără drept de a murmura, păreau ființe îndobitocite ce arătau o durere mută*, Hunedoreanul, 22 aprilie 2017 (http://adevarul.ro/locale/hunedoara/iadul-prizonierilor-sovietici-lagarul-vaii-jiului-ocnasi-condam-nati-murmura-pareau-fiinte-indobitocite-aratau-durere-muta-1_58fb56ff5ab6550cb876aad8/index.html).